

ตลาดข้าวเหนียวโลก การส่งออกของไทย และเวียดนาม

ข้าวเจ้าและข้าวเหนียวมีความต่างกันตรงที่ข้าวเหนียวไม่มีองค์ประกอบของอะไมโลส ในเมล็ดข้าว และไม่มีสารกลูเตน แต่จะมีองค์ประกอบของสารอะไมโลเพกตินในระดับสูง ทำให้ข้าวเหนียวมีความเหนียวเกาะตัวแน่นกว่าข้าวเจ้าเมื่อหุงสุก การบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารจานหลักนั้นพบมากในประชากรของสปป.ลาว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนและภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย รวมถึงชนกลุ่มน้อยตามตะเข็บชายแดนเวียดนามที่ติดกับ สปป.ลาว การผลิตและการบริโภคข้าวเหนียวของโลกจึงมีสัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับการผลิต และการบริโภคข้าวเจ้า

สำหรับพันธุกรรมข้าวเหนียวของโลกมีอยู่ประมาณ 6,480 พันธุกรรม โดยในจำนวนนี้อยู่ในภูมิภาคเอเชียถึงร้อยละ 99.23 ประเทศที่มีพันธุกรรมข้าวเหนียวเป็นอันดับหนึ่งของโลก ได้แก่ สปป.ลาว รองลงมา 6 ลำดับ ได้แก่ ไทย อินโดนีเซีย จีน ฟิลิปปินส์ อินเดีย และเวียดนาม ทั้งนี้พันธุกรรมข้าวเหนียวรวมกันในกลุ่มนี้ถึงร้อยละ 86.5 ของพันธุกรรมข้าวเหนียวโลก ส่วนในกลุ่มของภูมิภาคอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้มีพันธุกรรมข้าวเหนียวอยู่เพียงร้อยละ 0.40 ในแอฟริกา ยุโรป และอื่นๆ มีอยู่เพียงร้อยละ 0.15 และ 0.11 ตามลำดับ เอเชียจึงเป็นแหล่งผลิตข้าวเหนียวแหล่งใหญ่ของโลก อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทียบระหว่างข้าวเหนียวกับข้าวเจ้าแล้ว ข้าวเหนียวมีองค์ประกอบของโภชนาการสูงกว่าข้าวเจ้า การรักษาความหลากหลายด้านพันธุกรรมข้าวเหนียวจึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงทางโภชนาการ (Nutrition Security) สำหรับลูกหลานในอนาคต

ในภูมิภาคเอเชียประเทศที่มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวมาก ได้แก่ ไทย สปป.ลาว และเวียดนาม โดยมีพื้นที่เพาะปลูกรวมกันประมาณ 30 ล้านไร่ และมีผลผลิตรวมประมาณ 14 ล้านตันข้าวเปลือกหรือประมาณ 9.1 ล้านตันข้าวสาร โดยที่ประเทศไทยเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวเหนียวแหล่งใหญ่ของโลก มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 19.8 ล้านไร่ และมีผลผลิตประมาณ 7.4 ล้านตันข้าวเปลือก (4.8 ล้านตันข้าวสาร) ประเทศที่มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวเป็นอันดับ 2 รองจากไทย ได้แก่ สปป.ลาว โดยมีพื้นที่ประมาณ 5.4 ล้านไร่ และมีผลผลิตประมาณ 3.1 ล้านตันข้าวเปลือก (2 ล้านตันข้าวสาร) ส่วนเวียดนามมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเหนียวเป็นอันดับ 3 ประมาณ 4.8 ล้านไร่ และมีผลผลิต 3.67 ล้านตัน (2.4 ล้านตันข้าวสาร) สำหรับประเทศอื่นๆ ในอาเซียนมีพื้นที่เพาะปลูกและผลผลิตเป็นจำนวนน้อย

การเพาะปลูกข้าวเหนียวในเอเชียส่วนมากแล้วเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน รวมถึงการใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมแป้งข้าวเหนียวและอุตสาหกรรมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นสำคัญ การผลิตข้าวเหนียวเพื่อการส่งออกจึงเป็นเพียงการรวบรวมผลผลิตที่เหลือจากการใช้ภายในประเทศแล้วส่งเป็นสินค้าส่งออก โดยประเทศที่อยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ ไทยและเวียดนาม

ในประเทศเวียดนามประชากรส่วนใหญ่ไม่นิยมบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักในชีวิตประจำวัน แต่จะใช้ข้าวเหนียวเพื่อการผลิตอาหารเนื่องในเทศกาลต่างๆ ตามประเพณีการเช่นไหว้เป็นสำคัญ ในจำนวนการบริโภคข้าวของเวียดนาม 22 ล้านตันข้าวสารนั้น เป็นสัดส่วนการบริโภคข้าวเหนียวเพียงร้อยละ 8.2 เท่านั้น และจากปริมาณการผลิตข้าวเหนียวทั้งหมดของเวียดนามจำนวน 2.4 ล้านตันข้าวสารนั้น ประมาณกว่าร้อยละ 78.3 ถูกใช้ภายในประเทศ ส่วนที่ส่งออกในรูปแบบของข้าวสารเหนียวคิดเป็นร้อยละ 21.7

สำหรับการบริโภคข้าวเหนียวภายในประเทศของไทยมีสัดส่วนร้อยละ 45.6 ของปริมาณการบริโภคข้าวสารทั้งหมดประมาณ 10 ล้านตัน การผลิตข้าวเหนียวของไทยใช้เพื่อการบริโภคภายในประเทศถึงร้อยละ 95.4 ในปี 2558 และได้มีการส่งออกเพียงร้อยละ 4.6 ของปริมาณข้าวเหนียวที่ผลิตได้จำนวน 4.8 ล้านตันข้าวสารเหนียว

ในด้านตลาดการค้าข้าวเหนียวของโลก พบว่ามีสัดส่วนทางการค้าเพียงเล็กน้อยหากเทียบกับการค้าข้าวสารเจ้า โดยในปี 2558 ตลาดการค้าข้าวเหนียวของโลกมีปริมาณการค้าเพียง 0.74 ล้านตัน จากปริมาณการค้าข้าวทั้งหมดของโลก 42.5 ล้านตัน หรือคิดเป็นสัดส่วนเพียงร้อยละ 1.74 ของตลาดการค้าข้าวโลก ลักษณะดังกล่าวบ่งชี้ว่าตลาดข้าวเหนียวเป็นตลาดที่บางมาก (Very Thin Market) การเป็นตลาดที่บางมากนั้นหากมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านอุปทานและอุปสงค์ไปจากระดับสมดุลเดิมที่เป็นอยู่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านราคาอย่างมากตามมา เช่น หากมีอุปทานข้าวเหนียวเพิ่มขึ้นในตลาดส่งออกเพียงเล็กน้อยจะมีผลต่อการลดลงของราคาข้าวเหนียวอย่างมาก และในทางกลับกันหากมีการเปลี่ยนแปลงของอุปสงค์ข้าวเหนียวเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยจากระดับสมดุลเดิมก็จะมีผลต่อการยกระดับราคาข้าวเหนียวให้สูงขึ้นเช่นกัน

ราคาข้าวเหนียวจึงค่อนข้างอ่อนไหวและมีความแปรปรวนสูงกว่าราคาของข้าวสารเจ้าทั่วไป ดังเช่นในปี 2551 ราคาข้าวเหนียวที่ปรับตัวสูงขึ้นมากถึงต้นละกว่า 1,000 ดอลลาร์สหรัฐนั้นสืบเนื่องจากการขยายตัวของอุปสงค์จากตลาดจีน เพราะในปีนั้นจีนเป็นเจ้าภาพจัดกีฬาโอลิมปิกฤดูร้อน และมีความต้องการใช้ข้าวเหนียวเพื่อเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มากขึ้น หรือการเกิดภัยแล้งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นแหล่งผลิตข้าวเหนียวที่สำคัญของโลกในฤดูกาลผลิต 2558/59 ทำให้อุปทานข้าวเหนียวที่ผลิตได้ในภูมิภาคดังกล่าวลดลงอย่างมาก ส่งผลให้การส่งออกข้าวเหนียวของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งจากไทยและเวียดนามหดตัวลง ระดับราคาข้าวเหนียวในตลาดส่งออกได้ปรับตัวสูงขึ้นในปี 2559 มากกว่าปี 2558 อีกทั้งยังปรับตัวสูงกว่าราคาข้าวสารเจ้าพรีเมียม

ตารางที่ 1 ปริมาณการส่งออกข้าวเหนียวของไทยเทียบกับการส่งออกข้าวเหนียวของเวียดนาม ปี 2553-2558

ประเทศ	ปี					
	2553	2554	2555	2556	2557	2558
ไทย	255,209	257,836	211,863	283,137	308,158	221,545
เวียดนาม	128,632	209,967	311,911	418,281	668,760	522,757
รวม	383,841	467,823	523,774	701,418	976,918	744,303
ร้อยละการส่งออกของไทย	66.49	55.11	40.45	40.37	31.54	29.77

ที่มา: คำนวณจากข้อมูล The Rice Trader

ในตลาดส่งออกอีกด้วย โดยในเดือนกรกฎาคม 2559 ขณะที่ราคาเฉลี่ยข้าวเหนียว 10% ส่งออกของไทยอยู่ที่ 869 ดอลลาร์สหรัฐต่อตัน แต่ระดับราคาเฉลี่ยข้าวหอมมะลิส่งออกชั้น 1 อยู่ที่ระดับเพียง 854 ดอลลาร์สหรัฐต่อตันเป็นต้น

การที่ข้าวเหนียวมีแหล่งผลิตจำกัดทำให้ตลาดการค้าข้าวเหนียวของโลกเป็นตลาดที่มีผู้ขายน้อยราย โดยมีไทยและเวียดนามเป็นผู้ส่งออกสำคัญในตลาดการค้าข้าวเหนียวโลก โดยก่อนปี 2555 ไทยเป็นผู้ถือครองรายใหญ่ในตลาดข้าวเหนียวส่งออก แต่นับจากปี 2555 เป็นต้นมาจนถึงปี 2558 เวียดนามได้กลายมาเป็นผู้ถือครองรายใหญ่ในตลาดข้าวเหนียวส่งออกแทนที่ประเทศไทย (ตารางที่ 1) อีกทั้งสัดส่วนการส่งออกของไทยเมื่อเทียบกับเวียดนามได้มีสัดส่วนที่ลดลงเป็นลำดับ ทั้งนี้การที่เวียดนามได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในตลาดส่งออกข้าวเหนียวเนื่องจากว่า (1) การผลิตข้าวเหนียวในเวียดนามนั้นเพาะปลูกในพื้นที่ชลประทานเป็นส่วนใหญ่ ใช้พันธุ์ไม่ไวแสง มีผลผลิตสูง และมีต้นทุนต่อตันต่ำกว่าการผลิตข้าวเหนียวของไทยที่ส่วนมากเพาะปลูกในพื้นที่นาข้าวส่วนใหญ่เป็นข้าวพันธุ์ไวแสง และมีผลผลิตต่ำ มีต้นทุนต่อตันสูง (2) แม้ว่าข้าวเหนียวที่เพาะปลูกในเวียดนามจะมีคุณภาพต่ำกว่าข้าวเหนียวไทย แต่ระดับราคาข้าวเหนียวของเวียดนามที่ต่ำกว่าราคาข้าวเหนียวไทยถึงเกือบเท่าตัวทำให้การส่งออกข้าวเหนียวของไทยแข่งขันกับข้าวเหนียวเวียดนามในตลาดส่งออกไม่ได้

หากจะนำข้อมูลตลาดปลายทางของการส่งออกข้าวเหนียวทั้งจากของไทยและเวียดนามมาเปรียบเทียบกัน จะพบว่าข้าวเหนียวของไทยมีตลาดการค้ากระจายไปในภูมิภาคต่างๆ ของโลกมากกว่าข้าวเหนียวของเวียดนาม โดยมีอินโดนีเซียเป็นผู้นำเข้าข้าวเหนียวรายใหญ่จากไทยมาโดยตลอดนับจากปี 2553 จนถึงปี 2558 ยกเว้นในปี 2556 ที่ส่งออกไปจีนมากกว่าส่งออกไปอินโดนีเซีย

สำหรับประเทศผู้นำเข้ารองลงไปเป็นลำดับ ได้แก่ จีน มาเลเซีย สหรัฐอเมริกา
เบลเยียม ญี่ปุ่น สหราชอาณาจักร ไต้หวัน ฮองกง และสิงคโปร์ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 การส่งออกข้าวเหนียวของไทยไปยังตลาดปลายทางที่สำคัญ ปี 2553-2558

ประเทศนำเข้า	ปี					
	2553	2554	2555	2556	2557	2558
อินโดนีเซีย	88,987	101,579	88,804	82,148	112,016	71,408
จีน	45,306	35,441	29,276	104,851	71,634	48,383
มาเลเซีย	37,560	39,472	13,168	25,862	22,708	21,022
สหรัฐอเมริกา	20,238	20,398	17,027	18,047	18,994	20,268
เบลเยียม	11,602	10,116	5,176	8,461	10,697	11,377
ญี่ปุ่น	1,658	4,140	8,910	8,301	9,463	9,156
อังกฤษ	2,432	2,074	2,110	3,487	14,179	7,742
ไต้หวัน	12,890	9,886	2,749	3,597	4,244	7,030
ฮ่องกง	7,262	8,200	5,333	5,913	7,287	5,829
สิงคโปร์	6,663	6,566	4,616	5,008	5,790	5,176
รวม	234,598	237,872	177,169	265,675	277,012	207,391

ที่มา: The Rice Trader

ดังนั้น ในการส่งออกข้าวเหนียว กลยุทธ์ทางด้าน
ราคาส่งออกของเวียดนามจะเป็นปัจจัยสำคัญที่เวียดนาม
นำมาใช้ในการขยายตลาดข้าวเหนียวแข่งกับไทย เพราะ
สามารถส่งออกได้ในระดับราคาที่ต่ำกว่าราคาข้าวเหนียว
ของไทยอย่างมาก แต่ถ้าหากไทยจะรักษาตลาดการ
ส่งออกข้าวเหนียวเพื่อให้ยั่งยืนอยู่ได้ การมุ่งเน้นเรื่อง
คุณภาพข้าวเหนียวของไทยจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อป้อน
ตลาดจำเพาะ หรือ Niche Market โดยเฉพาะตลาดเพื่อ
การบริโภคโดยตรงหรือในอุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร
เฉพาะอย่าง อีกทั้งในอนาคตการปรับปรุงพันธุ์ข้าวเหนียว
ของไทยควรให้ความสำคัญทั้งด้านคุณภาพและมีมิติ
ทางด้านโภชนาการควบคู่กันไป ซึ่งจะทำให้สินค้า
ข้าวเหนียวของไทยแตกต่างจากสินค้าข้าวเหนียวของ
เวียดนาม และสามารถจะแยกตลาดการค้าข้าวเหนียว
ออกจากกันได้

อนึ่ง เนื่องจากราคาข้าวสารเหนียวนับจากต้นปี
2559 ได้ปรับตัวอยู่ในระดับสูงกว่าราคาข้าวสารเจ้าทั่วไป
รวมถึงราคาข้าวสารหอมมะลิในตลาดส่งออกของไทย
อีกด้วย เป็นที่คาดว่าในฤดูกาลเพาะปลูกปี 2559/60
ที่จะมาถึงนี้ เกษตรกรคงจะหันมาปลูกข้าวเหนียวกัน
มากขึ้นอย่างแน่นอน แต่การที่ตลาดข้าวเหนียวเป็น
ตลาดที่ขยับมากดังที่กล่าวมา หากภาครัฐและผู้เกี่ยวข้อง
ยังไม่รีบเร่งเตรียมหามาตรการจัดการทางด้านตลาด
เพื่อรองรับผลผลิตที่จะออกมาจำนวนมากล่วงหน้าแล้ว
คาดว่าวิกฤตราคาข้าวเหนียวตกต่ำจะหลีกเลี่ยงไม่ได้
อย่างแน่นอน

ตารางที่ 3 การส่งออกข้าวเหนียวของเวียดนามไปยังตลาดปลายทางที่สำคัญ
ปี 2553-2558

ประเทศนำเข้า	ปี					
	2553	2554	2555	2556	2557	2558
จีน	4,000	11,385	59,961	224,000	468,459	400,747
อินโดนีเซีย	67,917	130,203	198,600	145,500	76,675	7,475
มาเลเซีย	825	3,505	1,577	3,125	58,911	53,504
สิงคโปร์	4,172	700	11,097	4,100	21,612	16,978
ไต้หวัน	2,355	9,934	8,380	8,350	16,893	16,432
ฟิลิปปินส์	1,020	3,673	3,151	1,750	2,536	10,049
เบลเยียม	-	-	2,818	-	6,468	5,905
รวม	80,289	159,400	285,584	525,273	651,554	511,090

ที่มา: The Rice Trader